

tarjoaa "punaisen langan", jonkinlaisen viimeisen relevantin kysymyksen, jolla Hemánus eri näkemyksiä arvottaa. Voisikohan tällä jotenkin eettisellä vivahteella olla mitään tekemistä sen kanssa, että tiedotusopissakin eletään paljon mainostetun pluralismin aikaa (Wiokin ehti Tiedotustutkimuksen päivillä viittaamaan KAAOS-teoriaan)? Kun yhtenäistä teoriaa ei ole, tieteellisen viittymisen legitimejä rajoja on luonnollista etsiä ihmiskuvasta, melkein moraalista. Ajatus on mielenkiintoinen etenkin, jos pitää mielessä, että ihmiset ovat tavoitteellisia ja motiivinsa pohjalta toimivia olioita.

Joka tapauksessa ihmiskuvasta on lyhyt matka oikeaan ja väärään ihmiskuvaan, mistä puolestaan on enää askel suomalaisen tiedotusopin perisyntiin: näkemysten henkilöitymiseen ja henkilöiden leimautumiseen.

Tultaessa 1990-luvulle on mielenkiintoista nähdä, voiko edelleen kaivattu tiedotusopin yleisesitys vielä syntyä yhdeltä kirjoittajalta. Kunnan perusoppikirjan puutetta kun ei poista pluralismikaan. Mutta voisiko se muuttaa ilmapiirin sellaiseksi, että tarvittava kollektiivinen ponnistus olisi mahdollinen?

Risto Kunelius

Matti Sarmela — köyhän miehen Linkola

SARMELA, Matti. Rakennemuutos tulevaisuuteen. WSOY 1989. 282 s., kuvaliite.

Joskus kaukaisella 70-luvulla kaveripiiriini kuului Sepo P. — kommunistisen nuorisoliikkeen legendaarinen matka-agitaattori. Meillä oli monet hauskat hetket, ja kuuntelin lukemattomat kerrat hänen puheensa. Hänellä oli nimittäin vain yksi puhe, josta tosin oli puolen tunnin ja neljän tunnin versio. Kukaan meistä kuulijoista ei huomannut niiden välillä mitään eroa. Kummassakin käsiteltiin samat asiat: kommunismin eteneminen, kapitalismin mätäneminen, revisionismin turmiollisuus, tulopoliitiikan kurjistavat vaikutukset työkansan vyötärösä — ja lopuksi tietysti muistettiin antaa veljellinen tuki Neuvostoliiton ja neljän muun Varsovan liiton maan joukoille, jotka puolestaan antaneet veljellisen tukensa Tšekkoslovakian kansalle.

Sitten seurasivat suosionosoitukset.

Lopulta minun oli pakko kysyä Sepolta, mitä eroa kahdella versiolla oikeastaan oli. Ja Seppo P. vastasi:

— *P e r i a a t t e e s s a* ei mitään. Neljässä tunnissa ehtii asiat vain sanoa nasevammin.

Tuo autuas muisto nuoruuden törmäilyistä nousi mieleeni, kun olin päässyt Sarmelan kirjassa sivulle 277. Olin nimittäin muutamaa viikkoa aikaisemmin lukenut saman miehen kirjoittaman artikkelin "Kulttuurien ekologialla", joka on julkaistu L. Alhon ja S. Sivosen toimittamassa kirjassa *Oikeutemme ympäristöön*. Kirja ja artikkeli suhtautuvat toisiinsa täsmälleen samoin kuin Seppo P:n puheen eri versiot. Paitsi että Sarmelan kirja tuntui vähintään kahdeksan kertaa pidemmältä kuin hänen artikkelinsa.

Perinnetieteilijä Sarmelan saarna on perinteistä eskatologiaa. Ihmiskunnan historia on hänen mukaansa riisäytynyt keskittymisen, sentralisaation historiaksi. Kasvun, täydellistämisen ja tehostamisen itseään ruokkiva pakko johtaa siihen, että isompi pyramidi syö pienemmän, täydellisempi vähemmän täydellisen.

Lopulta joudutaan tilanteeseen, että maapallolla on vain yksi kaiken kattava ja kaiken itseensä imaisut valan pyramidi, jonka huippu on jossain luoksepääsemättömässä kaukaisuudessa.

Mutta sitten saapuu pelastava maailmanloppu:

"Maapallolla tapahtuu ekokatastrofi!"

Vaihtoehtoisen tulevaisuuden voisi kuvitella tällaiseksi. Öljyn loputtua maailmantalous pirstoutuu ja yhteiskunnat alkavat elää ekologisesti kestävää paikallistaloutta omien resurssiensa varassa. Paikalliset yhteisöt ja talousmaakunnat kehittävät itsenäisiä teknisiä ratkaisujaan, jotka toimivat heidän elinalueillaan, sopeuttavat elämänmuotonsa ympäröivään luontoon..."

Maailmanlopun profeetat kuuluvat jokaiseen hyvin varustettuun kulttuuriin. Mutta profeetan pitäisi pysyä lestissään, mitä Sarmela ei tee. *Rakennemuutos tulevaisuuteen* on kiusallista soppaa, josta ei oikein tiedä pitäisikö sitä lusikoida vai ryystää. Eli onko se tutkimusta vai profeetan saarnaa?

Saarnaksi se on kiusallisen pitkä monine tieteellisine manereineen. Pätevän tutkijan tieteelliseksi esitykseksi sitä taas on mahdotonta uskoa — siksi rajuja ovat yleistyksyet ja perustelemattomia spekulatiot:

"Kansalaisyksilö elää luukussaan ja kulkee koneistojen putkessa. Ihmisellä on arvoa vain materiaalina, tapauksena, potilaana, jonka palvelukoneisto saa työntää omaan putkeensa ja loppuunkäsiteltynä sylkäistä ulos, takaisin luukkuunsa, ihmisvarastojen hyllyille."

Tai:

"Todellinen Suomi on henkilökulttien ympärillä pyö-

riiviä tiedotusriittejä, sensaatiokirjoja ja historiallisia selityksiä. Kaikki tapahtumat peilataan suurihmisen välityksellä. Suomen kansaa ei itse asiassa ole olemassakaan eikä suomalaisia tarvita muuta kuin äänestäjinä, vaikuttamisriittien katsojina ja koneistokulttuurin kuluttajina."

Tai:

"Teknokulttuurin ihmistuotannossa on väistämättä otettava käyttöön kaikki tieteellis-tekniset hallintakeinot, geenimanipulaatio, ruumiin ja psyyken lääkkeet. Globaalit kilpailukoneistot eivät tunne eettisiä ongelmia, pakkosopeutuminen sanelee käytännön ratkaisut ja eliminoi moraaliset ongelmat."

Tällaisella julistuksella on oma totuutensa. Sarmelan synkällä profetialla on yhtäläinen olemassaolon oikeus kuin Zamjatinin, Huxleyn tai Orwellin visioilla, joille se on likeistä sukua. Mutta Sarmela ei ole näiden tekijöiden tapaan sijoittunut antiutopiaansa fikttiiviseen tilaan, vaan esittää kaiken ikään-kuin-pätevänä raporttina nykyisestä tai huomispäivän Suomesta. *Rakennemuutos tulevaisuuteen* ei kuitenkaan täytä juuri minkäänlaisia tieteelliselle esitykselle asetettavia vaatimuksia: Kaikenlaisen vastaavidenssin mahdollisuuskin on suljettu pois; käsitteiden määrittely on muuntunut lähinnä manausten ja loitsujen lukemiseksi jne.

Maailmanlopun profetioiden tarpeellisuus siksi, että meillä on usein tapana unohtaa se hinta, mikä kehityksellä ja hyvinvoinnin kasvulla on ollut. Tämä koskee paitsi ulkoista myös sisäistä luontoamme. Elinolojemme vakaisuuden ja ennustettavuuden kääntöpuolena on alistuminen yhä tiukempaan kuriin. "Kulttuurin edistysaskeleet maksetaan syyllisyydentuntojen kiristymisellä ja onnen elämysten vastaavalla kaventumisella", sanoi Freud. Mitään ei siis saadakaan ilmaiseksi.

Maailmanlopun profeetat ovat siis parhaimmillaan silloin, kun he saavat kaivaa esiin oman kulttuurinsa tai poliittisen järjestelmänsä saavutusten piiloon työnnetty kustannukset. Mutta profeetat eivät julista vain tämän maailman loppua, vaan myös uuden ja paremman maailman tuloa. Ja siihen kätkeytyvät tavallisesti myös uuden valheen siemenet. Jokainen voi tehdä omat johtopäätöksensä profeetta Sarmelan rehellisyydestä, kun hän kuvailee kadonneen, mutta taas kerran palaavan paikalliskulttuurin/yhteisön elämää:

"Lapsi kasvaa perheessä, jossa isä ja äiti ovat kotona ja heidän lisäksi kenties isovanhemmat tai muita sukulaisia. Hän kasvaa kiinni ihmisiin, luo pysyviä siteitä läheisiinsä, leikitovereihin, ikäisiinsä yhteisön jäseniin. Hän elää mukana, vanhempiensa kanssa. Keskitetyt koululaitokset ovat tarpeettomia. Jokainen nuori kasvaa aikuisten mukana myös tekemään työtä. Opetus annetaan kotona, sitä vartenhan ovat olemassa tiedonhankin-

tavälineet, kotitietokoneet. Yhteistä tietoa ei mikään ammattiryhmä saa monopolisoida; pääsykokeita, koulutuskiihtiä, karsintoja, uraputkia ja tiedon valtahierarkioita ei tarvita. Lapsi suojataan ihmistrimmukselta, alistuskoneistoilta, kansainvälisiltä massaideologioilta ja ihmispalvonnalta. Uudet sukupolvet voivat useammin jatkaa perheensä työtä. Kokemusta ja paikalliseen kulttuuriin kasvamista arvostetaan jälleen niin kuin ihmisyyhteisöissä on vuosituhania tehty."

Todellako, kulttuuriantropologi Sarmela, tällaista on se vanhojen paikalliskulttuurien elämä, johonka meidän pitäisi palata? Paluu voi olla väistämätön sen jälkeen kun "viimeinkin hiilenmuren on hehkunsa hehkunut" (Max Weber), mutta pelkäänpä että Sarmelan piirtämä kartta tulevaisuuden maailmasta ei silloin ketään auta tai opasta.

Heikki Mäki-Kulmala

Kansalaisyhteiskunta ristivedossa

LAURISTIN, Marju & VIHALEMM, Peeter & RUUTSOO, Rein. Viron vapauden tuulet. Gummerus, Jyväskylä 1989. 354 s.

Julkisuusmylly on Viron Kansanrintaman perustamisen jälkeen jauhanut joukkotiedotus- ja kirjamarkkinoille sekä tuoreita, tarpeellisia faktoja että puoliksi pureksittua pintatietoa veljeskansan vaiheista ennen ja nyt.

Tähänastisista uutuuksirjoista lokakuun lopussa ilmestynyt *Viron vapauden tuulet* on ensimmäinen sinimustavalkoiseen kansiin nidottu analyysi, joka kriittisellä sosiologisella otteella ja historiallisella kaukonäköisyydellä onnistuu tarttumaan virolaisen yhteiskunnan kokonaisekehitykseen ja sen kansallisiin ja kulttuurisiin erityispiirteisiin.

Kirja jakautuu kahteen osaan, joista ensimmäisessä historian tutkija Rein Ruutsoo etsii kansallisen kulttuurin kehitykselle johtolankoja aina 1200-luvulta lähtien edeten 1980-luvun alun epäonnistuneisiin vuoropuheluyrityksiin brezhneviläisen keskusjohdon kanssa. Marju Lauristin – Tarton yliopiston tiedotusopin laitoksen johtaja ja sosiologi, yksi Kansanrintaman keulahahmois-